

Inflace a její dopad na výdaje rodin na vzdělávání dětí

/ Publikováno
31. 1. 2023

// Autoři
PAQ Research
Eliška Dvořáková, Nina Fabšíková, Václav Korbel, Michal Ostrý,
Daniel Prokop

NADACE Š
České spořitelny

PAQ
RESEARCH

Obsah

/	Shrnutí výsledků	4
/	Rešerše: vliv inflace na vzdělávání	8
	Finanční investice rodin do vzdělání a jejich vliv na úspěšnost	8
	Sekundární vliv inflace	9
	Subjektivní hodnota investic a finanční omezení chudších rodin	10
	Omezení výdajů na vzdělání kvůli inflaci	11
/	Vliv současné inflace na rodiny a vzdělávání v ČR	12
	Finanční situace rodičů	12
	Omezení výdajů na vzdělávání a rozvoj dětí v Česku 2022/2023	14
	Na které aktivity musely rodiče dětem nejvíce omezit výdaje	17
	Podpora obcí a škol rodinám	20
	Reference	24

Zadavatel studie je Nadace České spořitelny

Shrnutí výsledků

Cíle studie a existující poznání:

- * Inlace v roce 2022 a 2023 výrazně ovlivňuje příjmy a život mnoha skupinám obyvatel. V této studii analyzujeme, jak dopadá na výdaje na vzdělávání u rodin s dětmi školního věku, a jak mohou tyto dopady inflace vést k posílení již nyní vysokých sociálních nerovností ve vzdělávání v Česku.
- * **Existující výzkumy naznačují, že vysoká inflace může dopadat negativně na vzdělávání dětí zejména skrze důsledky – nárůst chudoby, bytové nouze a další negativní sociální jevy i snížení možnosti podpory delšího studia dětí.** Inflace ale jako taková nemá úplně jasný změřený dopad na výdaje na vzdělávání. Vybavení a vzdělávací aktivity často nezdražují tak razantně jako jiné položky. Rodiče již investující do vzdělávání svých dětí si ho cení a snaží se dříve omezovat jiné typy výdajů. Evidence obecně na toto téma je ovšem málo. Současná situace v ČR je také specifická vysokým zatížením chudších rodin zdražováním výdajů na bydlení.

Dopady inflace na rodinné rozpočty:

- * Šetření Život k nezaplacení ukazuje, že rodinám s dětmi se během roku 2022 a začátkem roku 2023 **snižuje částka, kterou jsou schopni z měsíčního příjmu ušetřit.** Zatímco u domácností s příjmem nad medián došlo za rok spíše k menšímu snížení z 12 na 10,5 tisíce Kč, **u domácností s příjmem pod medián jsou údaje alarmující. Ušetří v průměru okolo 200 Kč místo 2900 Kč v listopadu 2021.**
- * **Přes 40 % z chudších domácností s dětmi končí po zaplacení bydlení a jídla s méně než 3000 Kč na osobu/měsíc.** To je nárůst z 25 % v listopadu 2021. Mezi rodinami z vyšší příjmové poloviny se tento typ nedostatku prakticky nevyskytuje.
- * **Struktura inflace – zdražování energií a dalších výdajů na bydlení – tedy disproportčně zasahuje chudší.** Snižuje jejich disponibilní příjmy, kterými musí pokrývat výdaje na vybavení, vzdělávání a volnočasové aktivity dětí.

Dopady inflace na rodinné rozpočty:

- * Během podzimu 2022 a začátkem roku 2023 **výdaje na vybavení, aktivity a vzdělávání dětí omezovalo 20 % českých rodin s dětmi (alespoň v jednom měsíci).** **Takřka 2x častěji výdaje na vzdělávání omezují rodiny s příjmy pod medián než z bohatší poloviny. Výrazně častěji je také omezují rodiče bez maturity. Dalších zhruba 9 % rodin omezení výdajů na děti zvažovalo, ale ještě k němu nepřistoupilo. I těch je více mezi rodinami z chudší poloviny a rodiči bez maturity.**
- * **Rodiny s nižšími příjmy nejvíce omezují nákladné neformální aktivity – tedy výlety, nákupy knížek a her, lyžařské kurzy a další školní výlety, ale i kroužky apod. Pětina**

z nich omezila 2 a více z 11 zkoumaných aktivit. Rodiny s vyšším příjmem, pokud musí, omezují spíše výdaje za přípravu na přijímací zkoušky a na výuku jazyků mimo školu.

- * **Násobně častěji k úsporám ve vzdělávání sahají rodiny, které zasáhla inflace – tedy mají nízké zbytkové příjmy po zaplacení jídla a bydlení.** V rámci rodin, kterým po uhrazení těchto povinných výdajů zbývá do 3 tisíc Kč na osobu měsíčně, sáhlo 21 % k omezení dvou a více aktivit dětí. V rámci rodin, které si uchovali vysoké zbytkové příjmy, jsou to jen 4 %.
- * K omezování častěji přistupovaly domácnosti, **u kterých došlo mezi listopadem 2021 a zářím 2022 ke zhoršení jejich ekonomické situace tím, že jim vzrostl podíl příjmů, které vydávají na bydlení. Omezování aktivit se týká necelé čtvrtiny z nich.**

Pomoc ze strany školy a obcí:

- * Přibližně šestina rodičů má ve škole svých dětí zcela bezplatné kroužky a doučování. Výrazně méně obědy zdarma a příspěvky na volnočasové aktivity. Zatímco bezplatné doučování a kroužky se vyskytují ve školách, kam chodí děti z rodin s vyššími i nižšími příjmy, **obědy zdarma a finanční příspěvky jsou na školách s dětmi z bohatších rodin.** To odpovídá zkušenosti, že s těmito programy často pracují bohatší školy pro podporu velmi malé části znevýhodněných, ale nedostávají se do klíčových oblastí.
- * **Podpora ze strany škol a obcí významně souvisí s tím, zda rodiny přistupují k redukci výdajů na rozvoj dětí.** V rámci rodin v oblastech s vysokou podporou ze strany škol a obcí (nabízeny 2 a více z 5 zkoumaných typů podpory) výdaje redukovalo „jen“ 40 % z rodičů, kteří to zvažovali. V rámci rodin, v jejichž školách a obcích podpora neexistuje, to je přes 60 %.
- * Data Život k nezaplacení ukazují, že se zvýšilo čerpání přídatků na dítě i příspěvku na bydlení. Ovšem například **příspěvek na bydlení by mohl čerpat šestinásobek rodin s dětmi.** Mezi rodinami s velmi nízkými zbytkovými příjmy (po zaplacení bydlení a jídla) má nárok na příspěvek na bydlení 80 % a čerpání vzrostlo z 15 na 20 %.

Závěr: Inflace v ČR může vést k nárůstu nerovností ve vzdělávání, protože chudší a méně vzdělané rodiny jsou zdražováním výdajů na bydlení a potraviny disproporčně zasaženy. Častěji proto musí omezovat výdaje na rozvoj dětí. Omezování se týká (podstatně) menšiny rodin s dětmi. O jeho rozsahu bude rozhodovat další vývoj ekonomiky + opatření na úrovni státu a obcí. Míra podpory v obcích a školách souvisí s tím, nakolik rodiče zvažující redukci výdajů na rozvoj dětí ji skutečně realizují.

Doporučení pro stát, obce a školy:¹

A. Redukce chudoby v oblasti dávek a daní – státní politika:

- * Zvýšit využívání dávek sociální státní podpory klíčovými skupinami rodin:
 - Dále zjednodušit administrativu a čerpání příspěvku na bydlení a přídavku na děti – menší perioda dokládání příjmů a výdajů, vyplnění online a doložení totožnosti osobně apod.
 - Cíleně informovat ohrožené skupiny a rozšířit síť základního poradenství s čerpáním dávek na pracovníky pošt, dodavatelů energií apod.
- * Daňové úlevy chudším domácnostem s dětmi, které sníží ohrožení energetickou chudobou:
 - Zvýšit daňovou slevu na první dítě pro rodiny, a to selektivně pro lidi s nižšími příjmy
 - Podpořit zaměstnance s nejnižšími příjmy možností převodu slevy na poplatníka do daňového bonusu.
- * Zavést cílenější sociální energetický tarif – tj. nižší strop na ceny energií, úsporný tarif či trvalé odpuštění poplatků na OZE pro nízkopříjmové rodiny (definované čerpáním přídavku na děti, invaliditou či zdravotním znevýhodněním rodičů či využíváním daňového bonusu ve slevě na děti)
- * U lidí v oddlužení / insolventi počítat nárok na dávky z příjmu po srážkách, nikoli před srážkami – to je vyřazuje z podpory a/nebo motivuje zatajovat příjmy.

B. Podpora ve vzdělávání a volnočasových činnost – stát a obce:

- * Uvolnit platby za vzdělávací služby pro širší skupinu nízkopříjmových. To může obsahovat prominutí plateb za školkovné, obědy ve školách a školkách nebo volnočasové aktivity ve veřejných střediscích volného času.
- * Podpora přes školy musí být procesně jednoduchá, aby se do ní školy měly motivaci zapojit. Například do programů obědů zdarma se často zapojují školy, které nemají vysoký podíl sociálně znevýhodněných žáků:
 - Definice skupiny nízkopříjmových může vycházet ze snadno doložitelné nízkopříjmovosti (například čerpání přídavku na děti či příspěvku na bydlení)
 - Definice může zahrnovat celé školy – tedy všechny děti v nich – kde je vysoký počet znevýhodněných dětí (jednoduchost administrace).
- * Individuálně doporučujeme ve školách a obcích využívat fondy solidarity, dotační aj. zdroje na placení doučování, kroužků a výletů chudším dětem či snížení jejich ceny.

¹ Řada doporučení vychází z doporučení [NERV](#), jehož je Daniel Prokop členem.

Rešerše: vliv inflace na vzdělávání

S inflací se běžně setkáváme především ve vyjádření za celou ekonomiku. Ne všechny služby a zboží však jsou zpravidla ovlivněny inflací stejně, a ne na všechny stejně i reagujeme. Některé zboží může například zdražit víc, a přesto ho budeme kupovat stejně, jiné nemusí zdražit vůbec, a přitom ho můžeme kupovat méně, jelikož inflace ovlivní naše preference. Skladba poptávaného zboží a služeb se navíc liší i napříč domácnostmi. Proto i dopady inflace na výdaje na vzdělávání mohou být pro různé domácnosti a rodiny odlišně silné.

Jaký dopad bychom však měli dle dosavadního výzkumu očekávat? Na tuto otázku odpovídá tato část studie. Shrnuje současný výzkumný pohled na vliv inflace na výdaje domácností na vzdělávání a souvislost se vzdělávací neúspěšností. Rešerše je rozdělena na čtyři část, ve kterých odpovídá na tyto otázky:

- * Ovlivňují investice do vzdělání úspěšnost/dosažené vzdělání?
- * Jak se projevuje inflace na vzdělávací neúspěšnosti skrze sekundární vliv na chudobu?
- * Na čem investice do vzdělávání závisí?
- * Redukují rodiče během inflace výdaje na vzdělání?

Finanční investice rodin do vzdělání a jejich vliv na úspěšnost

Výdaje na vzdělávání mají podstatný vliv na výsledky (Jackson, 2018). Rozlišit zdroj a jak se liší efektivita vynaložených prostředků v různých oblastech, již ale není tak jasné. Zatímco na systémové úrovni sledují výzkumníci vliv finančních výdajů velmi detailně, u vlivu rodin se většinou soustředí na měření různých socio-demografických charakteristik (Hanushek, 2016). Dobře prozkoumaný je třeba zásadní vliv příjmu rodičů na příjmy jejich dětí (Solon, 1999), vliv vzdělání rodičů (Carneiro et al., 2013), velikost rodiny nebo bytových podmínek. Jelikož se Česká republika potýká s výraznou závislostí vzdělávacích výsledků vzhledem k těmto obecným nebo sekundárním oblastem, jsou blíže popsány v samostatné části. Méně toho ale už víme o vlivu finančních výdajů rodin na konkrétní položky spojené se vzděláváním.

Existující studie se věnují třeba roli finančních možností při rozhodování studentů o vysokoškolském vzdělání. Ukazuje se, že i přes srovnatelné vzdělávací aspirace se mnohem častěji nízkopříjmoví studenti rozhodnou na vysokou školu vůbec nenastoupit (Lillis & Tian, 2008; Ra, 2011). Studenti z chudších rodin také s větší pravděpodobností školu nedokončí, a to nezávisle na jejich předchozích výsledcích na střední škole (Vignoles & Powdthavee, 2009). Podobné studie jsou sice méně relevantní v českém prostředí, které nemá placené vysoké školství, přesto však studium na vysoké škole vyžaduje mnoho prostředků a lze očekávat negativní vliv nedostatečných finančních možností.

V českém prostředí je relevantní i pohled na poměrně brzkou selekci studentů na základních školách, odkud nemalá procenta odcházejí na víceletá gymnázia. O možném přijetí a nepřijetí rozhodují kromě aspirací a schopností žáků i finanční možnosti rodin na zaplacení přípravných kurzů, testů nanečisto a dalších způsobů přípravy. Jana Straková a David Greger (2018) zjistili, že byť nejdůležitější jsou vlastní schopnosti žáka, tak i příprava ke zkouškám a vzdělání rodičů jsou významnými ukazateli přijetí na gymnázium. Prokop (2022) nabízí další důkaz o důležitosti rodiny v českém prostředí při dokončování základní školy a přechodu na střední školu. Jeho práce ukazuje, že i v tomto případě závisí při kontrole dalších faktorů možný neúspěch žáka na kompetencích rodičů (ICT a jazykové dovednosti), ale i ekonomickém kapitálu a míře chudoby.

Předchozí příklady ukazují, že vliv rodiny (a jejich finančních možností) je nezávisle na aspiracích a schopnostech studentů důležitým ukazatelem školního úspěchu. V České republice je tento vztah navíc hodně silný. Jelikož je vzdělání jedním z možných způsobů sociální mobility, výrazný vliv rodiny tak pomáhá reprodukovat nerovnosti. Jak naznačují tato a další části, narůstající cenová hladina může tento vztah ještě prohloubit.

Sekundární vliv inflace

Jak je naznačeno výše, inflace se kromě přímého dopadu na změny ve výdajích na vzdělávání promítá i do rodinného rozpočtu jako celku. Jelikož má rodina zásadní dopad na vzdělávání dětí (Henderson et al., 1994), může se změna ve výdajích rodiny na jiné položky zásadně promítnout do vzdělávacích výsledků. Jednou z těch nejdůležitějších oblastí je stabilní a adekvátní bydlení. Jeho absence je dobře vysledovaná ve zhoršených výsledcích žáků (Goux & Maurin, 2003), podobně negativně působí třeba i časté stěhování (Obradović et al., 2009). V České republice se rozhodně nejedná o okrajovou záležitost. Podle Platformy pro sociální bydlení žilo v roce 2018 zhruba 20 500 dětí v ubytovnách, azylových domech, v bytech bez koupelny nebo tekoucí vody nebo v jiných případech závažné bytové nouze (Klusáček et al., 2019). Platnost vztahu neadekvátního bydlení a špatných výsledků potvrzuje v českém prostředí i Prokop (2019). Na průřezových datech ukazuje, že vzdělávací problémy mají výrazně častěji ti, které mají nestabilní a nebytové bydlení. A to i v rámci desetiny nejchudších domácností a při kontrole vzdělání, pracovní aktivity rodičů a úplnosti rodiny. Právě destabilizace bydlení, stěhování a pokles sociálního kapitálu efektem horšího sousedství tedy může být jedním z procesů, jak se ekonomické problémy promítnou do vzdělávání dítěte.

Nemusí jít však jen o materiální podmínky. Inflace a s ní spojené možné finanční problémy rodiny mohou mít vliv na nedostatek emoční podpory či nedostatečné vzory. I toto jsou oblasti, které jsou výzkumem dobře pochopené jako zásadní pro správný rozvoj dětí a jejich vzdělávacích výsledků (Lacour & Tissington, 2011). Rodiče také mohou mít kvůli finančním problémům méně času a energie na domácí přípravu nebo zapojení se do chodu školy, dalších oblastí, které souvisí s úspěchem (Dika & Singh, 2002).

Subjektivní hodnota investic a finanční omezení chudších rodin

Předchozí část představuje především obecné náhledy na vliv finančních výdajů na vzdělávací výsledky. Jak se ale rozhodují konkrétní rodiny a jak je ovlivňuje inflace? Důležité je pochopit dva faktory: posouzení výnosů investic do vzdělávání ze strany rodiny (subjektivní hodnota) a poté možnost tyto investice realizovat.

Studie ukazují, že v různých zemích a kulturách je vnímané vzdělávání jinak a podle toho se liší i ochota na něj dávat prostředky, ať už materiální nebo ve formě věnovaného času. Obecně lze říct, že rodiče nemusí mít dostatek informací o vzdělávacích výsledcích svých dětí, když rozhodují o výdajích na jejich vzdělávání. (Wang et al., 2022). Spolu s tím poté mohou podceňovat návratnost těchto investic (Jensen, 2010), což je efekt, který je pravděpodobně silnější u rodičů s nízkým lidským kapitálem nebo u rodičů pocházejících z nízkého socioekonomického prostředí (Bergman, 2020). V kontextu rozvojových zemí u nejchudších rodin je možné pozorovat negativní vliv inflace na vzdělávací výsledky (Kumar Maity & Ramsundar, 2013), avšak k jasnému pochopení efektu by bylo potřeba další zkoumání.

Ne ve všech zemích ale vědci docházejí ke stejným závěrům. Studie z Japonska se snažila změřit, jak se mění výdaje na vzdělávání vzhledem ke změně příjmu rodiny (tzv. příjmová elasticita). Výsledky ukazují, že nejvíce na změny v příjmu nereagují nejchudší rodiny ani bohatší rodiny (jejich elasticita je menší), ale ty se středním příjmem a dvěma dětmi (Hashimoto & Heatht, 1995). Je možné, že právě tyto rodiny na rozdíl od bohatých nemají, kde jinde lépe šetřit, a proto ubírají na vzdělávání a zároveň oproti chudším mají ještě možnosti, jak v případě inflace ušetřit efektivně (např. dědění školních pomůcek místo nákupu nových atd.) Pro český kontext se nabízí výzkum z Anglie, kde rodiče vnímali návratnost investice do vzdělávání jejich dětí nehlédě na svou socioekonomickou situaci (Attanasio et al., 2019). Výzkumníci však připomínají, **že bohatší rodiny mají prostředky podle svého přesvědčení konat a peníze na vzdělávání svých dětí vynaložit.**

Omezení výdajů na vzdělání kvůli inflaci

Jak přesně se projevuje inflace v rozpočtech rodin a jejich záměrů na vzdělávací výdaje? První vhled do situace nabízí spotřební koš Českého statistického úřadu, ze kterého se celkový nárůst cenové hladiny vypočítává. Zatímco meziroční úhrn dosahoval v listopadu 2022 116,2 % (ČSÚ, n.d.) – tedy nárůst o 16,2 % oproti stejnému měsíci v předchozím roce, ne všechny oddíly do něj zasahují stejnou měrou. Výdaje na vzdělávání k listopadu 2022 vykazovaly meziroční nárůst “jen” 7,5 %. A až do srpna téhož roku se držel v meziročním nárůstu pouze 2 %.

[Položka sledovaná ČSU](#) obsahuje především výdaje za studium a služby (poplatek za přijímací řízení, školné při překročení standardní délky studia, cena soukromých jazykových a odborných kurzů). Cena těchto položek se příliš nezměnila, oproti jiným službám dokonce relativně zlevnila. Další důležité výdaje na vzdělávání – učebnice, školní pomůcky, školní stravování, ubytování nebo dopravu do školy tento oddíl ale nezachycuje.

Mnoho z těchto výdajů lze ale sledovat jiným způsobem. V zahraniční literatuře je možné se u výdajů spojených mimo jiné s nákupem pomůcek setkat s termínem „*back to school spending*“, neboli výdaje spojené s návratem do škol. Americká [Národní maloobchodní federace ve svém každoročním průzkumu ukazuje](#), že nominálně rodiny plánují tyto výdaje zvýšit o 5,4 %. [Cena jednotlivých pomůcek](#) (tužky, nůžky, pravítka, penály atd.) však v USA rostla většinou alespoň o 7 %, v některých případech ale i ke 20 %. Reálná hodnota investic do vzdělávání se proto snížila. Zajímavé jsou i rozdíly mezi rodinami s různým příjmem. Např. nízkopříjmoví rodiče na tyto výdaje i přes inflaci častěji plánují utratit výrazně méně.

V ČR výdaje spojené s návratem do škol [zkoumala studie České bankovní asociace](#), která došla v srpnu 2022 k závěru, že většina rodičů čekala zvýšené výdaje na začátku školního roku do 6 000 Kč, 3 z 10 rodičů plánovali své výdaje omezit a celých 32 % rodičů si dokonce plánovalo vzít na školní pomůcky nějakou formu půjčky. Reálné dopady současné vysoké inflace na výdaje domácností na vzdělávání se však kromě šetření Život k nezaplacení, jehož výsledky prezentujeme v dalších kapitolách, od září neměřily.

Vliv současné inflace na rodiny a vzdělávání v ČR

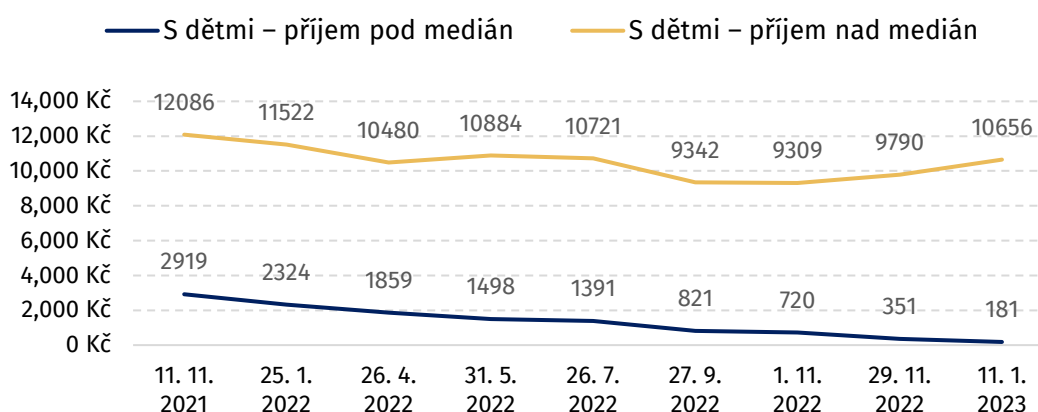
V této kapitole popisujeme výsledky longitudinálního šetření [Život k nezaplacení](#). Šetření sleduje chování a názory reprezentativního vzorku domácností v ČR. Mezi nimi je přibližně 504 domácností, které mají děti školního věku (3-17 let).² U těchto domácností jsme od září 2022 mapovali, jak moc musí šetřit a na jakých položkách. V listopadové vlně jsme navíc detailně zkoumali, na čem konkrétně musely domácnosti omezit výdaje a jestli jim škola a stát nabízejí nějakou formu podpory.

Finanční situace rodičů

Finanční situace domácností s dětmi se od konce roku 2021 postupně zhoršuje. Graf 1 ukazuje, kolik jsou domácnosti schopny každý měsíc ušetřit z čistého měsíčního příjmu, a to pro domácnosti s dětmi s příjmem nad a pod medián. Měsíční úspory od listopadu 2021 klesly u obou skupin, ale velmi nerovnoměrně. U domácností s příjmem nad medián se měsíční úspory mírně snižovaly z 12 tisíc Kč na přibližně 9,5 tisíce Kč v listopadu 2022, ale v roce 2023 úspory opět vzrostly na 11 tisíc. Naproti tomu domácnostem s nižšími příjmy se měsíční úspory snížily z necelých 3 tisíc Kč konci roku 2021 na necelých 200 Kč v lednu 2023.

Graf 1

/ Měsíční úspory z čistého příjmu domácností s dětmi

Poznámka: N = ~380 v jednotlivých vlnách, 38.–46. vlna.

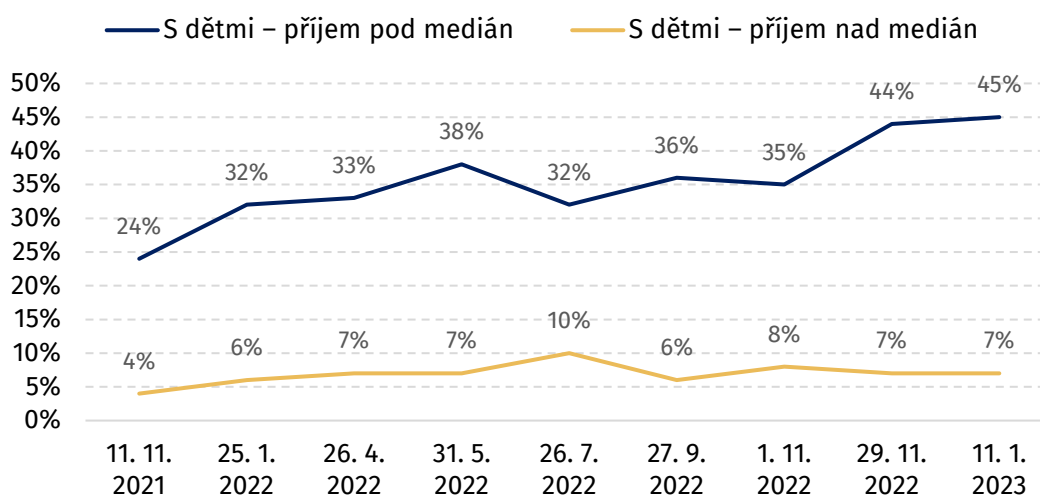
Znění otázky: Zkuste se prosím zamyslet nad tím, kolik každý měsíc ušetříte z celkového čistého měsíčního příjmu vaší domácnosti (uvedená výše korigována porovnáním skutečných výdajů a příjmů)?

² Vzorek je hrubě reprezentativní, protože jde o podskupinu reprezentativního populačního vzorku. U většiny domácností (380 známe přesné příjmy).

Velká část domácností s dětmi a příjmem pod medián končí s extrémně nízkými nebo žádnými úsporami a velmi vysokým finančním zatížením (dává více než 40 % svých příjmů na výdaje na bydlení). Takřka polovina domácností pod medián má vysoké zatížení výdaji na bydlení. Více než polovina domácností pod medián neušetří nic nebo se dokonce dostávají do dluhů. To je činí extrémně zranitelnými vzhledem k neočekávaným výdajům, dalšímu zvyšování cen, ale také specificky vzhledem k výdajům na vzdělávání.

Graf 2

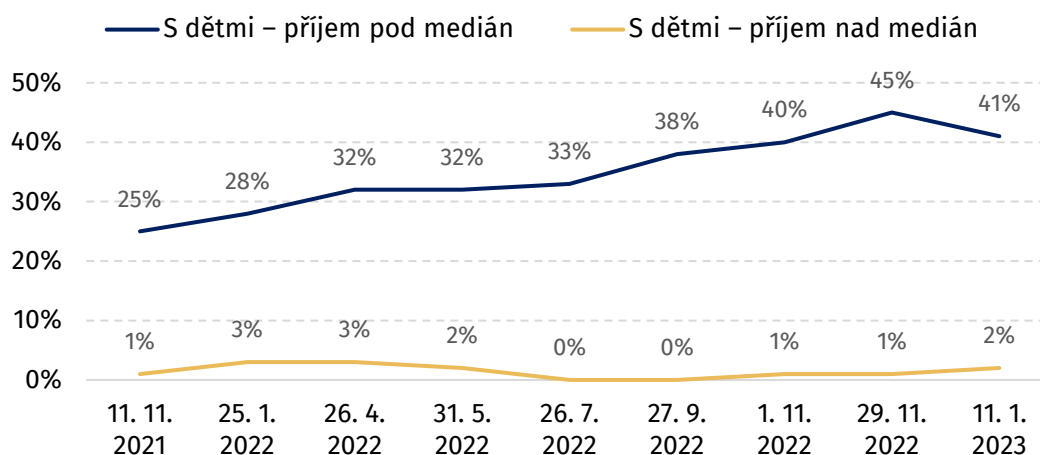
/ Vysoké zatížení výdaji na bydlení (dávají více než 40 % příjmů na bydlení) – domácnosti s dětmi

Poznámka: N = ~380 v jednotlivých vlnách, 38.–46. vlna, dopočítaná proměnná

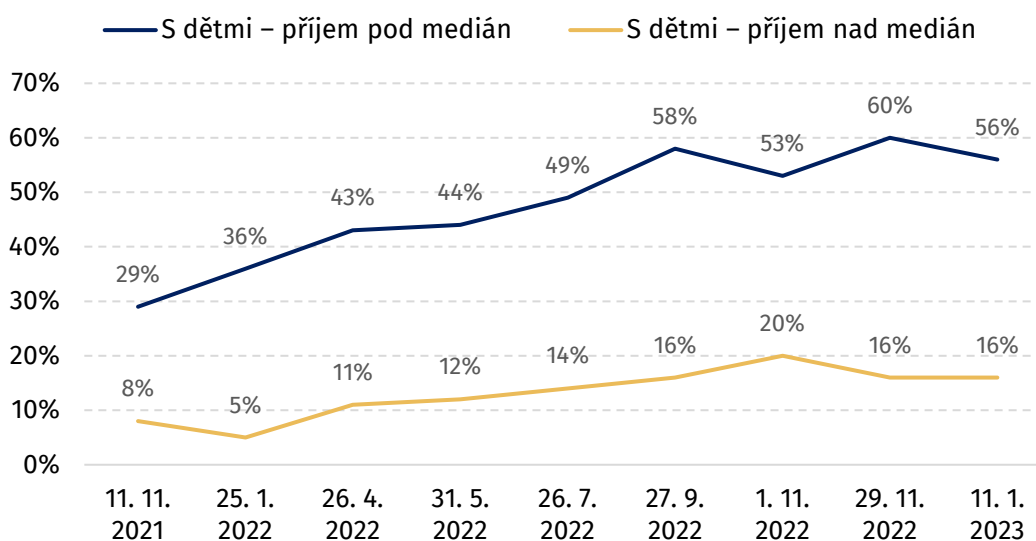
Graf 3

/ Nízké zbývající příjmy po zaplacení bydlení a potravin – domácnosti s dětmi

Poznámka: N = ~380 v jednotlivých vlnách, 38.–46. vlna, zobrazované odpovědi: zbývající příjmy do 3 000 Kč na osobu na měsíc, dopočítaná proměnná

Znění otázky: Zkuste se prosím zamyslet nad tím, kolik každý měsíc ušetříte z celkového čistého měsíčního příjmu vaší domácnosti?

Graf 4**/ Domácnosti s dětmi, které neušetří nic nebo jsou v mínusu**

Poznámka: N = ~380 v jednotlivých vlnách, 38.–46. vlna, dopočítaná proměnná

Znění otázky: Zkuste se prosím zamyslet nad tím, kolik každý měsíc ušetříte z celkového čistého měsíčního příjmu vaší domácnosti?

Omezení výdajů na vzdělávání a rozvoj dětí v Česku 2022/2023

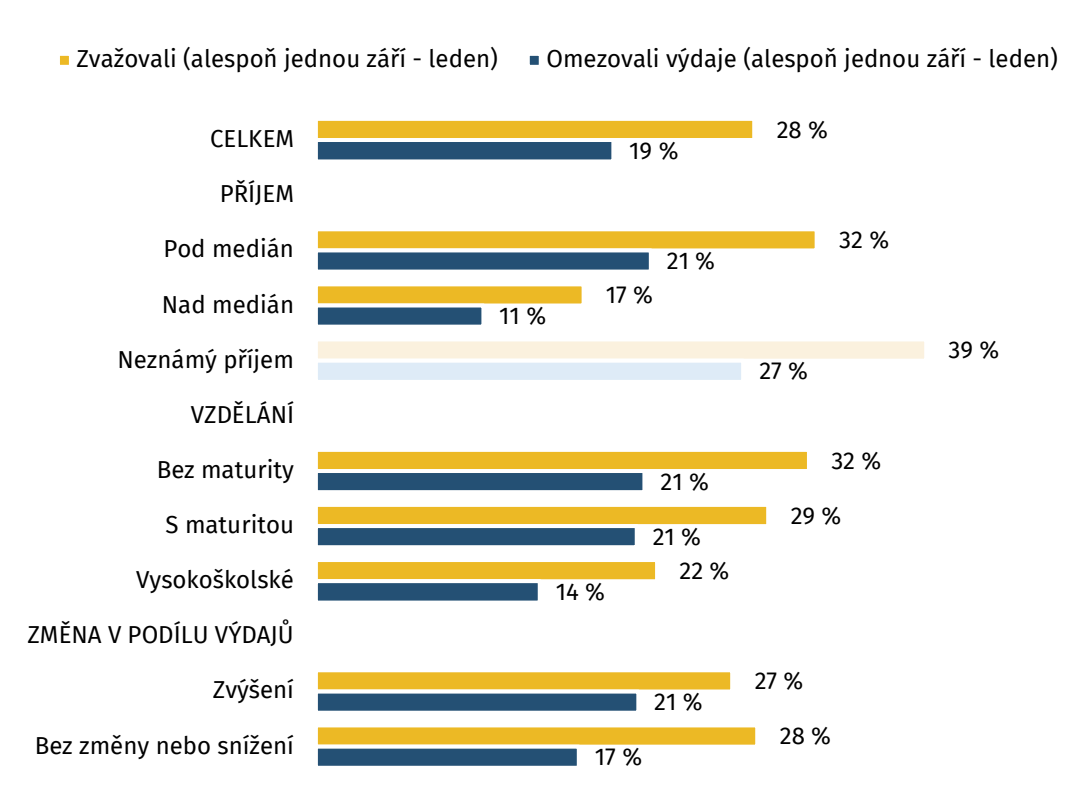
V září 2022 jedna pětina rodičů dětí zvažovala, že bude muset omezit výdaje na vzdělávání. Tento podíl byl podobný i v říjnu (19 %), následně se snížil v listopadu na 14 %, v lednu ale hodnoty opět vyskočily na dobu z října a září. Propad v listopadu byl pravděpodobně kvůli obecně nižším výdajům na vzdělávání v tomto období. Posun zpět na hodnoty předlistopadové vidíme u chudších i bohatších domácností. V dělení podle vzdělání rodičů vidíme výrazné snížení od září u rodičů bez maturity. Nicméně tato skupina je velmi malá. U ostatních skupin vidíme návrat na hodnoty září a října podobně jako u dělení podle příjmu.

Za čtyři vlny šetření – září 2022 až leden 2023 – až 30 % domácností alespoň jednou zvažovalo o omezení výdajů na vybavení a aktivity pro děti. Omezit výdaje pak musela jedna pětina domácností. Omezení ovšem postihlo výrazně více chudší rodiny, z nichž o omezení výdajů uvažovala třetina domácností a pětina reálně výdaje omezila. U bohatších domácností došlo k omezení u desetiny domácností. V České republice příjem zároveň úzce souvisí se vzděláním, a tak rovněž vidíme, že častěji musely omezit výdaje rodiny, kde rodiče nemají vysokoškolské vzdělání. Přibližně stejně často uvažovali o omezení aktivit pro dítě domácnosti, jímž se zvedl poměr výdajů na bydlení a potraviny, tak i ty kterým poměr výdajů zůstal nezměněný nebo se dokonce snížil. K realizaci tohoto omezení však

častěji přistupovali domácnosti, kterým tento poměr výdajů na bydlení a potraviny od listopadu 2021 do září 2022 narostl.

Graf 5

/ Kolik % domácností alespoň jednou za sledovanou dobu (září 2022 – leden 2023) zvažovalo/realizovalo výrazné omezení na vybavení a aktivity pro děti

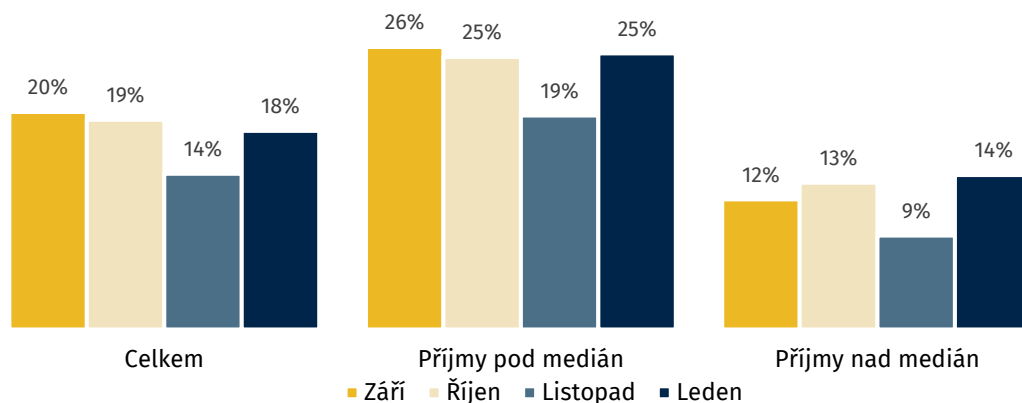

Poznámka: N = 504, dopočítaná proměnná, 43.–46. vlna, změna v podílu výdajů na bydlení a potraviny od listopadu 2021 do září 2022

Znění otázky: Zvažujete některá z těchto opatření, abyste vyřešil/a svou současnou finanční situaci? | Výrazné omezení výdajů na vybavení a aktivity pro děti (výlety, účast ve školce, sport, volnočasové aktivity)

Graf 6

/ Kolik procent rodičů dětí zvažuje, že bude muset výrazně omezit výdaje na vzdělávání?

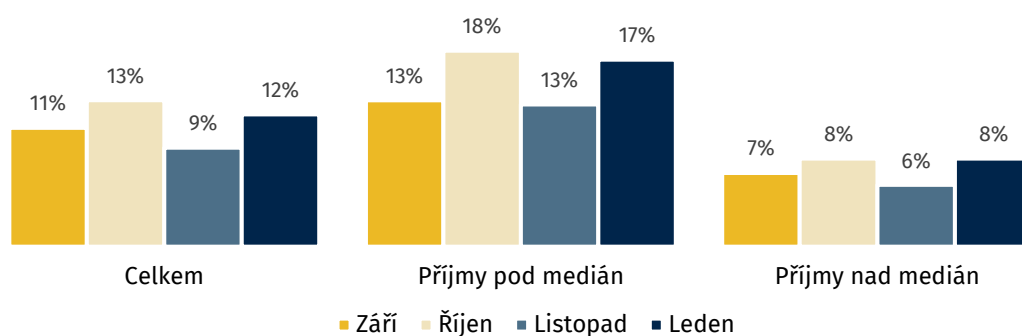

Poznámka: N = 347 až 384 v jednotlivých vlnách, 43.–46. vlna, příjem zobrazovaný bez kategorie *neznámý*
Znění otázky: Zvažujete některá z těchto opatření, abyste vyřešil/a svou současnou finanční situaci? | Výrazné omezení výdajů na vybavení a aktivity pro děti (výlety, účast ve školce, sport, volnočasové aktivity)

Data ohledně reálných omezení výdajů rodinami dokreslují předešlé výsledky. Reálná omezení výdajů na vzdělávání v průměru klesla v listopadu, ale vrátila se na úroveň brzkého podzimu v lednu 2023. Celkem 12 % domácností uvádí, že musely v lednu omezit výdaje na vybavení a aktivity pro děti. Častěji se tento jev logicky vyskytuje u rodin s nižšími příjmy (17 %) oproti rodinám s vyššími příjmy (8 %).

Graf 7

/ Reálná výrazná omezení výdajů na vybavení a aktivity pro děti

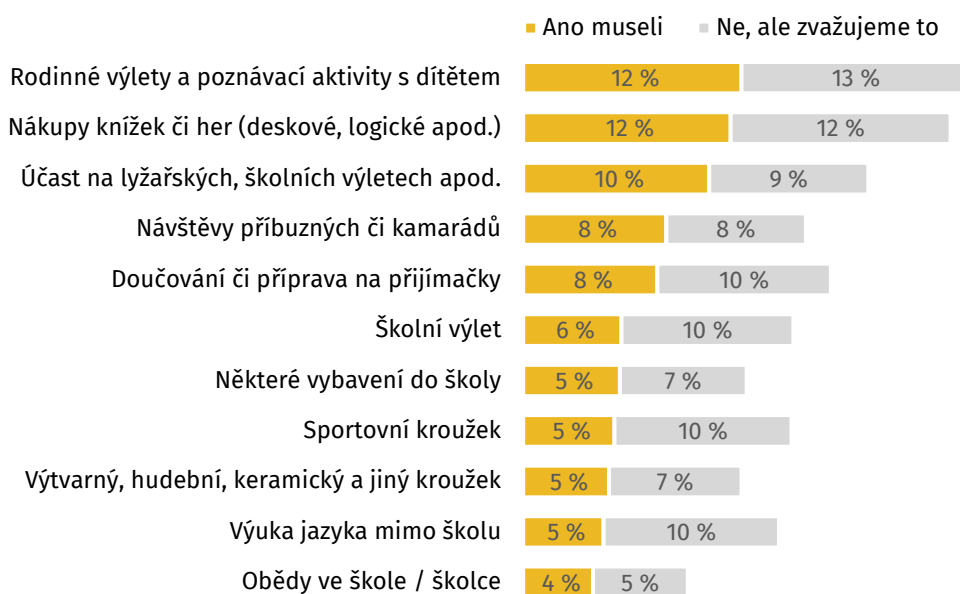
Poznámka: N = 347 až 384 v jednotlivých vlnách, 43.–46. vlna, příjem zobrazovaný bez kategorie *neznámý*
Znění otázky: A přistoupil/a jste k danému opatření v poslední době? | Výrazné omezení výdajů na vybavení a aktivity pro děti (výlety, účast ve školce, sport, volnočasové aktivity)

Na které aktivity museli rodiče dětem nejvíce omezit výdaje

Předešlá sekce ukázala, že 12 % domácností omezilo výdaje na vzdělávací aktivity a vybavení pro děti. Co konkrétně ale museli rodiče nejčastěji pro děti omezit? Data ukazují, že nejčastěji to byly rodinné výlety, nákup knížek nebo účast na lyžařských a školních výletech. Nejvíce byly omezeny vzdělávací aktivity v rodině, méně se omezovaly výdaje na vybavení a aktivity přímo ve škole. Rodiče tedy omezili výdaje na aktivity, které sice rozvíjí dítě, ale neformálně mimo školu. Proto mohou být i vnímané jako ty méně nutné. Tomu například i odpovídá, že organizované akce typu výuka jazyka nebo sportovní kroužky rodiče omezovali méně, i když to relativně často zvažují, pravděpodobně z důvodů vysokých nákladů.

Graf 8

/ Omezení vzdělávacích aktivit a vybavení pro dítě

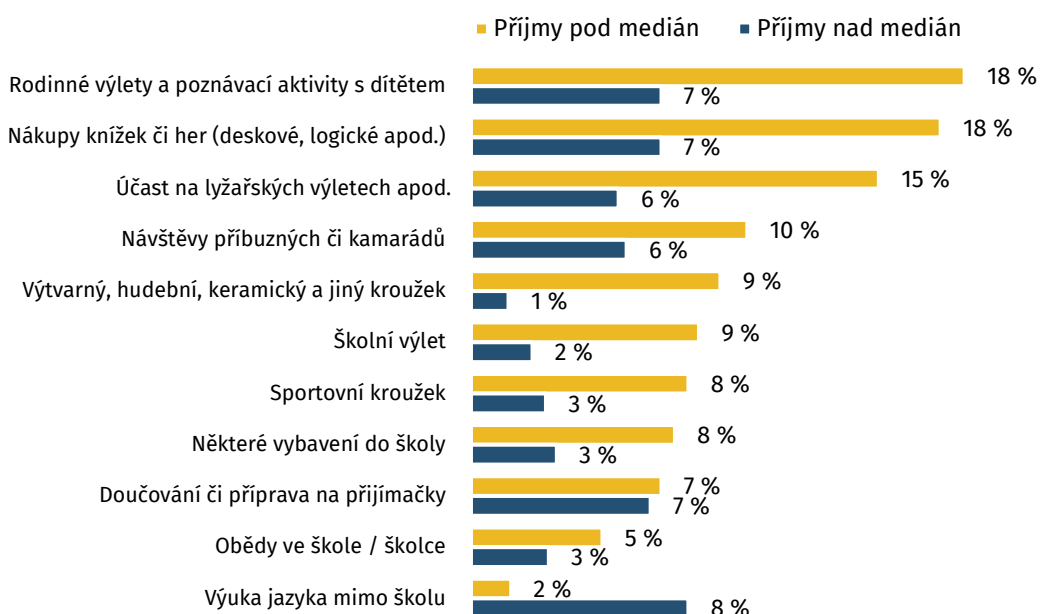
Poznámka: N = 513, 45. vlna

Znění otázky: Museli jste v posledních měsících z finančních důvodů omezit některou z aktivit vašeho dítěte či redukovat výdaje na některou z nich?

Výrazně více musely výdaje omezit nízkopříjmové domácnosti. Nejčastěji byly omezovány aktivity, které neformálně přispívají k rozvoji (výlety, knížky/deskové hry, návštěvy kamarádů) a akce s výraznou finanční zátěží pro rodiče (lyžařské výcviky, školní výlety). Tyto aktivity omezily nízkopříjmové rodiny v 15–20 % případech. Je zajímavé, že rodiny s vyšším příjmem často také omezily výdaje na přípravu na přijímací zkoušky a výuku jazyků mimo školu. To jsou aktivity, jichž se výrazně více účastní děti z bohatších domácností a které jsou pro domácnosti často velmi nákladné.

Graf 9

/ Kolik rodin muselo omezit volnočasové aktivity dětí – dle příjmu domácnosti

Poznámka: N = 513, 45. vlna, Odpověď: ano museli, příjem zobrazovaný bez kategorie *neznámý*

Znění otázky: Museli jste v posledních měsících z finančních důvodů omezit některou z aktivit vašeho dítěte či redukovat výdaje na některou z nich?

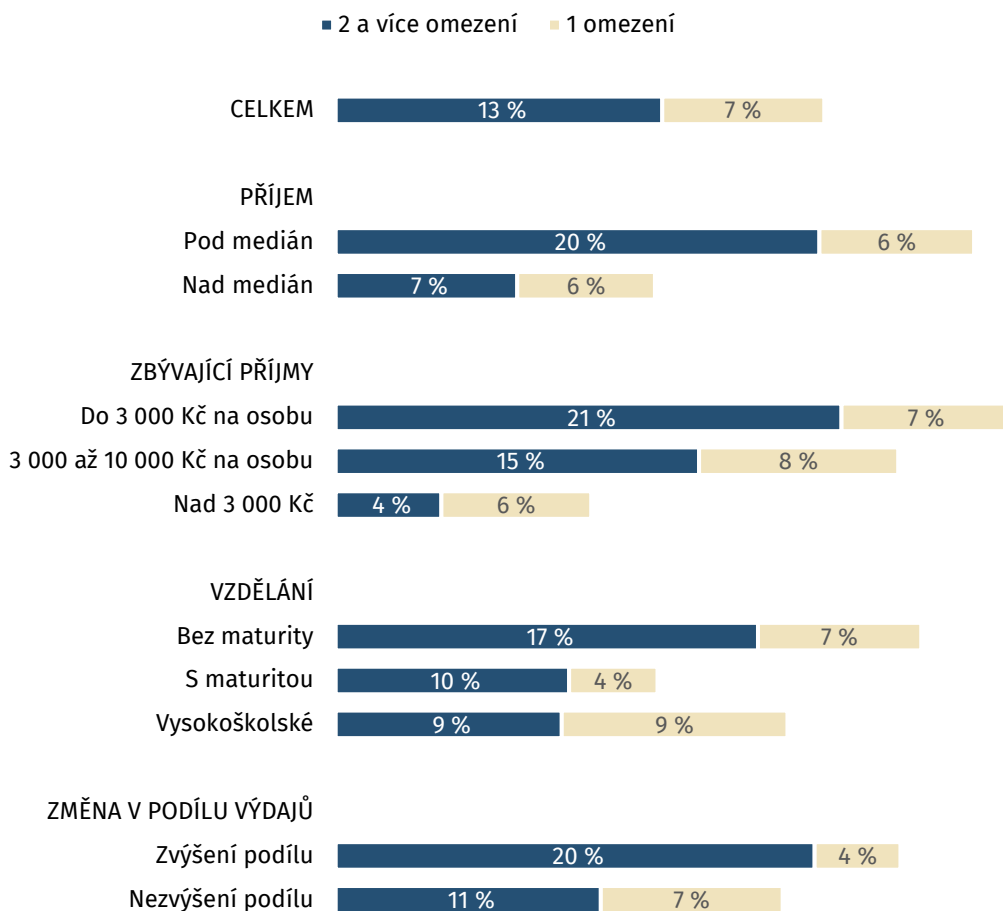
Předešlá data neukazují četnost omezení, tedy jestli některé domácnosti musely omezit řadu aktivit pro děti. To ukazuje Graf 10. Pětina domácností musela omezit alespoň jednu aktivitu, kde ale větší část domácností musela omezit víc než jednu aktivitu z finančních důvodů. Opět výrazně více musely omezit více aktivit najednou rodiny s nižším příjmem a s nízkými úsporami. Jednalo se o pětinu všech rodin s nižším příjmem. U rodin s příjmem nad medián se jednalo o méně než jednu desetinu domácností. Nejsilnějším faktorem je míra úspor. To ukazuje, že k omezování vzdělávacích aktivit dětí domácnosti nesahaly povětšinou jako k preventivnímu opatření, jak ušetřit, ale když už se opravdu dostávaly do finančních problémů.

Že k omezování přikračovaly častěji domácnosti, jejichž ekonomická situace se zhoršila, ukazuje také Graf 10. K omezování vzdělávacích aktivit přikračovaly během podzimu 2022

častěji domácnosti, kterým mezi listopadem 2021 a zářím 2022 vzrostl podíl příjmů, které vydávaly na bydlení (tj. stouply jim náklady na bydlení a/nebo jim klesly příjmy). Pětina z nich se omezila u dvou a více položek.

Graf 10

/ Počet omezení vzdělávacích aktivit a vybavení pro dítě – podle příjmu a vzdělání rodičů

Poznámka: N = 513, 45. vlna, dopočítaná proměnná, příjem zobrazovaný bez kategorie *neznámý*, změna v podílu výdajů na bydlení a potraviny od listopadu 2021 do září 2022

Znění otázky: Museli jste v posledních měsících z finančních důvodů omezit některou z aktivit vašeho dítěte či redukovat výdaje na některou z nich?

Podpora obcí a škol rodinám

V šetření jsme se v listopadu ptali, jestli jim ohledně finanční situace nabízí nějakou pomoc škola. Přibližně 15 % škol nabízí služby jako pomoc rodinám s čerpáním státních sociálních podpor (přídavek na děti, příspěvek na bydlení) nebo bezplatné doučování a kroužky. Relativně méně jsou poskytovány obědy zdarma a finanční příspěvky.

Tato podpora ale není rozložena rovnoměrně. Pomoc s čerpáním dávek je daleko častější na školách, kam chodí děti rodičů s nižším příjmem. To je logické, jelikož tyto rodiny na dávky mají častěji nárok. Relativně stejně často je školami poskytováno doučování nebo bezplatné kroužky. Některé služby jsou ovšem poskytovány častěji ve školách, kam chodí děti z rodin s vyšším příjmem. Výrazný rozdíl je u poskytování obědů zdarma (6 % vs. 14 %), častěji je v těchto školách poskytována i finanční pomoc (2 % vs. 7 %).

Je známo, že programy na obědy zdarma častěji využívají školy s lepším socioekonomickým zázemím žáků. To může vycházet jak z ochoty škol se do těchto programů zapojovat, tak z důvodu (z pohledu ředitelů) často vysoké administrativní náročnosti programů. Tyto faktory vedou k ne ideálnímu cílení pomoci rodinám, které trpí finanční tísní. Proto je důležité nastavovat programy nejen cíleně, ale také administrativně a procesně co nejjednodušší, aby se do nich školy měly motivaci zapojit.

Graf 11

/ Nabízí škola vašeho dítěte nebo obec pomoc ve zvládnání vaší finanční situace?

Poznámka: N = 513, 45. vlna, zobrazované odpovědi: Nabízí

Znění otázky: Pomáhá vám nebo ostatním rodičům škola/školka či obec, ve které bydlíte, nějakým z následujících způsobů?

Graf 12

/ Nabízí škola vašeho dítěte nebo obec pomoc ve zvládnání vaší finanční situace – dělení podle příjmu domácnosti

Poznámka: N = 513, 45. vlna, příjem zobrazovaný bez kategorie *neznámý*.

Znění otázky: Pomáhá vám nebo ostatním rodičům škola/školka či obec, ve které bydlíte, nějakým z následujících způsobů?

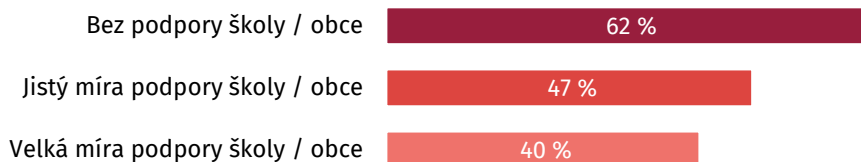
Klíčovou otázkou je, zda podpora od školy či dítěte nějak souvisí s omezením výdajů rodičů na vzdělání a volný čas dětí. Pro tuto analýzu jsme rozdělili míru podpory na tři úrovně intenzity:

- **Bez podpory** – rodina nemá v obci ani škole dostupný ani jeden z 5 typů podpory pro žádné u dětí
- **Jistá míra podpory** – ve škole či v obci je jeden druh podpory potenciálně dostupný alespoň pro jedno dítě v rodině
- **Velká míra podpory** – ve škole či v obci je více typů podpory (či má více dětí v rodině stejný typ podpory ve škole)

Graf 13 ukazuje, kolik z rodičů, kteří omezení výdajů na vzdělávání a rozvoj dětí zvažovali (v září a říjnu 2022), k němu později (říjen až leden 2023) skutečně přistoupili. A to podle míry podpory ve škole a lokalitě. **Výdaje na vzdělávání a rozvoj dětí realizuje 62 % zvažujících rodičů, kteří nemají podporu školy a obce, ale jen 40 % těch, kde je vyšší míra podpory.** Ti ji navíc mohou realizovat v nižší míře. Podpora školy a obce tedy zřejmě hraje roli z hlediska rodičovských strategií.

Graf 13

/ Kolik z rodičů zvažující omezení výdajů na vzdělávání (září říjen 2022) k němu skutečně přistoupilo (říjen 2022 – leden 2023) – DLE MÍRY PODPORY ŠKOLY A OBCE

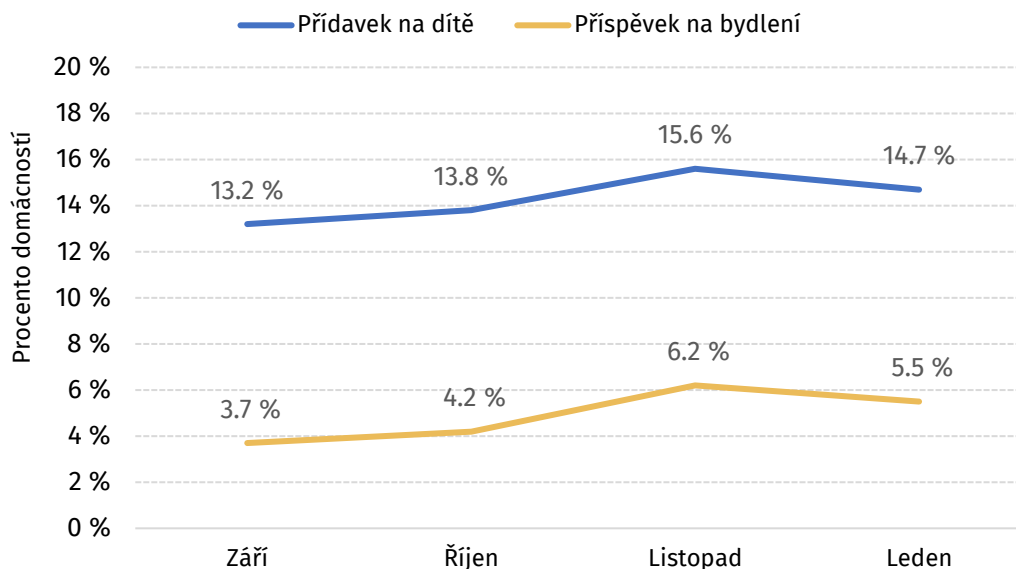
Poznámka: N = 513, 45. vlna, dopočítaná proměnná

Znění otázky: Pomáhá vám nebo ostatním rodičům škola/školka či obec, ve které bydlíte, nějakým z následujících způsobů?

Poslední část se věnuje státní podpoře. Graf 14 ukazuje, že se mírně zvyšuje čerpání sociální podpory – přídavek na dítě a příspěvku na bydlení. Zatímco v září čerpalo přídavek na dítě 13 % domácností s dětmi, v listopadu a lednu to bylo kolem 15 %. Nárůst u příspěvku na bydlení je více než 1,5x násobný – z 3,7 % na 6,2 % v listopadu 2022 a 5,5 % v lednu 2023.

Graf 14

/ Čerpání přídavek na dítě a příspěvku na bydlení.

Poznámka: N = 347 až 384, 43.–46. vlna

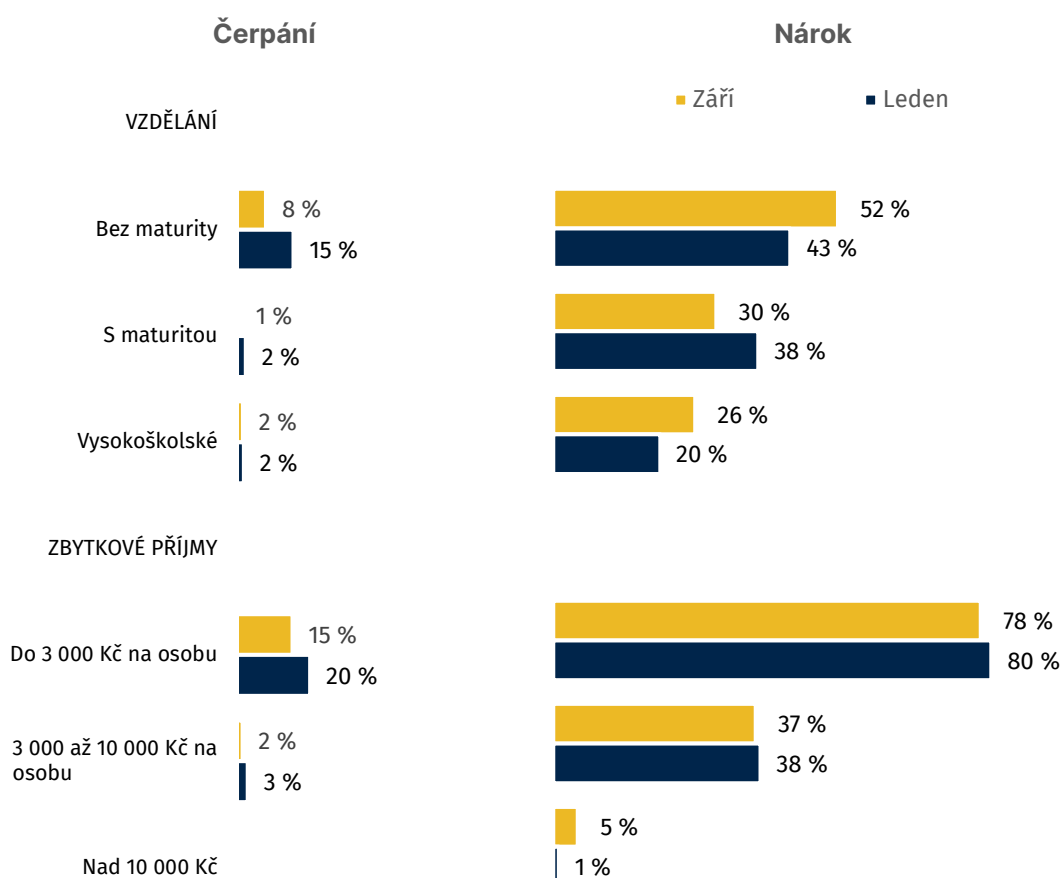
Znění otázky: Dostává vaše domácnost některý z následujících příspěvků či dávek? | Přídavek na dítě, Příspěvek na bydlení

Státní podporu ale domácnosti zdaleka nečerpají v míře, v jaké by mohly. Data ukazují, že 6 % domácností s dětmi příspěvek na bydlení čerpá, ale 6x více na něj má nárok. Velmi nízké čerpání příspěvku kopíruje míru nečerpání i u jiných částí populace. Extrémní

nevyužívání státní podpory v podobě příspěvku na bydlení je u lidí s nízkými příjmy a úsporami. Například u domácností s příjmy pod mediánem příspěvek čerpá 12 % domácností, ačkoliv na něj má nárok přes 60 %. Nízká míra čerpání je navíc dlouhodobá. V čerpání je tedy řada výrazných bariér, které brání vyššímu čerpání (informovanost, složitost čerpání apod.). Vysokou míru nečerpání navíc vidíme v různých skupinách, ať už v dělení podle vzdělání nebo zbytkového příjmu.

Graf 15

/ Příspěvek na bydlení – podle příjmu domácnosti a zbytkového příjmu

Poznámka: N = 347 až 384, 43.–46. vlna, dopočítaná proměnná

Znění otázky: Dostává vaše domácnost některý z následujících příspěvků či dávek? | Příspěvek na bydlení. Nárok na čerpání je dopočítávaná proměnná

Reference

- Attanasio, O., Boneva, T., & Rauh, C. (2019). Parental beliefs about returns to different types of investments in school children. *Journal of Human Resources*. <http://www.nber.org/papers/w25513>
- Bergman, P. (2020). Parent-Child Information Frictions and Human Capital Investment: Evidence from a Field Experiment. *Journal of Political Economy*.
- Carneiro, P., Meghir, C., & Parey, M. (2013). Maternal education, home environments, and the development of children and adolescents. *Journal of the European Economic Association*, 11(SUPPL. 1), 123–160. <https://doi.org/10.1111/j.1542-4774.2012.01096.x>
- ČSÚ. (n.d.). *Inflace, míra inflace - Metodika | ČSÚ*. 2022. Retrieved December 8, 2022, from https://www.czso.cz/csu/czso/kdyz_se_rekne_inflace_resp_mira_inflace
- Dika, S. L., & Singh, K. (2002). Applications of Social Capital in Educational Literature: A Critical Synthesis. *Review of Educational Research*, 72(1), 31–60. <https://doi.org/10.3102/00346543072001031>
- Goux, D., & Maurin, E. (2003). The Effect of Overcrowded Housing on Children's Performance at School The Effects of Overcrowded Housing on Children's Performance at School. *Journal of Public Economics*.
- Hanushek, E. A. (2016). The Impact of Differential Expenditures on School Performance. <Http://Dx.Doi.Org/10.3102/0013189X018004045>, 18(4), 45–62. <https://doi.org/10.3102/0013189X018004045>
- Hashimoto, K., & Heatht, J. A. (1995). Income Elasticities of Educational Expenditure by Income Class: The Case of Japanese Households. In *Economics Of Education Review* (Vol. 14, Issue 1).
- Henderson, A. T., Berla, Nancy., & National Committee for Citizens in Education. (1994). *A new generation of evidence: the family is critical to student achievement*. National Committee for Citizens in Education.
- Jackson, C. K. (2018). *Does School Spending Matter? The New Literature on an Old Question*.
- Jensen, R. (2010). The (perceived) returns to education and the demand for schooling. *The Quarterly Journal of Economics*. <http://qje.oxfordjournals.org/>
- Klusáček, J., Lesák, V., Snopek, J., Vališova, H., Ripka, Š., Mára, J., Hanková, A., & Křížanová, B. (2019). *Zpráva o vyloučení z bydlení za rok 2018*. <https://socialnibydeni.org/wpcontent/uploads/2019/04/Zpráva-o-vyloučení-z-bydlení-za-rok-2018.pdf>
- Kumar Maity, S., & Ramsundar, B. (2013). Impact of Economic Inflation on different levels of Education in West Bengal. In *Journal of Empirical Economics* (Vol. 1, Issue 4). <http://www.rassweb.com>

- Lacour, M., & Tissington, L. D. (2011). The effects of poverty on academic achievement. *Educational Research and Reviews*, 6(7), 522–527. <http://www.academicjournals.org/ERR>
- Lillis, M. P., & Tian, R. G. (2008). The Impact of Cost on College Choice: Beyond the Means of the Economically Disadvantaged. *Journal of College Admission*.
- Obradović, J., Long, J. D., Cutuli, J. J., Chan, C. K., Hinz, E., Heistad, D., & Masten, A. S. (2009). Academic achievement of homeless and highly mobile children in an urban school district: Longitudinal evidence on risk, growth, and resilience. *Development and Psychopathology*, 21(2), 493–518. <https://doi.org/10.1017/S0954579409000273>
- Prokop, D. (2019). Does Housing Matter? Inadequate Housing and School Performance of Children from Poor Households in the Czech Republic. *Czech Sociological Review*, 55(4), 445–472. <https://doi.org/10.13060/00380288.2019.55.4.473>
- Prokop, D. (2022). *Dynamika sociálního vyloučení v České republice: Nerovné šance ve vzdělávání*. <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/177650/140104657.pdf?sequence=1>
- Ra, E. (2011). *Understanding the Role of Economic, Cultural, and Social Capital and Habitus in Student College Choice: An Investigation of Student, Family, and School Contexts*.
- Solon, G. (1999). *Intergenerational Mobility in the Labor Market* (pp. 1761–1800). [https://doi.org/10.1016/S1573-4463\(99\)03010-2](https://doi.org/10.1016/S1573-4463(99)03010-2)
- Straková, J., & Greger, D. (2018). Faktory ovlivňující přechod žáků 5. ročníků na osmileté gymnázium. *Orbis Scholae*, . <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=38353>
- Vignoles, A. F., & Powdthavee, N. (2009). The socioeconomic gap in university dropouts. *B.E. Journal of Economic Analysis and Policy*, 9(1). <https://doi.org/10.2202/1935-1682.2051/MACHINEREADABLECITATION/RIS>
- Wang, H., Cheng, Z., & Smyth, R. (2022). Parental misbeliefs and household investment in children's education. *Economics of Education Review*, 89. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2022.102284>